

Haurrei emandako tratu txarren ondorioak eta parekoekiko harremanak

Alexander Muela
EHUko irakaslea

Artikulu honek tratu txarrak jasandako haurrek parekoekin sortzen dituzten harremanen errebisio teorikoa egitea du helburu. Tratu txarrek ondorio sozio-emozional larriak dituzte haurraren garapenean. Haurrak bere parekoekin duen harremana helburu ebolutibo oso garrantzitsua da eta haurraren lehen urteetan garatzen da. Hau da, lehenengo 30 hilabete eta 7 urte bitartean, alegia, eskolaurrean eta haur-hezkuntzan dagoen garaian. Haurrak bere parekoekin duen harremanari buruz eta tratu txarrei buruz egindako ikerketek honakoa erakusten dute: tratu txarrak jasan dituzten haurrek adin berekoekin harreman desegokia garatzeko joera handiagoa dutela. Zenbait ikerlanetan ere ikusi da pertsona arteko harremanetan izandako arazoek lotura dutela jarrera antisozialarekin eta haurtzaroko, nerabegaroko eta helduaroko nahasmendu psikiatrikoekin.

A theoretical review of Consequences of child abuse and neglect in equals relationship is carried up in this article. Child abuse and neglect involves serious social and emotional consequences in child's development. The equals relationship is an uppermost evolutionary achievement with a critical point in its development at around the nursery school period, between 30 months and seven years of age. Researches on equals relationship and child maltreatment have shown that mistreated children are prone to develop misfit relationships with equals. Then again, several studies state that interpersonal relationship problems are associated to antisocial behaviour and psychiatric disorders, along the childhood, adolescence and adulthood.

1. Sarrera

Haurrei ematen zaizkien tratu txarrak, munduko gizarte guztiei atxiki zaien arazo sozial larrietako bat da. Tratu txarren fenomenoak ezagutu zenetik, mundu osoko gobernu eta gizarteak arazoa zenbaterainokoa den ikertzen saiatu dira.

Gehien egiaztatu diren datuak Ameriketako Estatu Batuetatik eta Europar Batasunetik datoz. Esate baterako, AEBn argitaratutako gobernuaren estatistiken arabera (U.S. Department of Health and Human Services, 2002; Cicchetti-k eta Toth-ek aipatua, 2005), urtean 1,8 milioi haur estatubatuar tratu txarren biktima izan daitezke, eta horietatik 896.000 egiaztatu dira. Datu horiei, hau da, haurtzarora babesteko zerbitzuetako datuei, antzeman ez diren kasuak edota salatu ez direnak gehitu beharko litzaizkieke.

AEBn biktimizazio kopurua 1.000 haurretatik 12,4koa da, gehienek 3 urte baino gutxiago dituzte, hau da, 1.000 haurretatik 16k tratu txarrak jasotzen dituzte (U.S. Department of Health and Human Services, 2005; Timmer-ek *et al.* aipatua, 2005). EBN, 1.000 haurretatik, 2,8 haurrek tratu txarrak jasaten dituzte, 18 urtetik beherakoak dira, eta gehienek urtebete baino gutxiago dute (1.000ko 7,1) (Department of Health, 2000; Veltman eta Browne-k aipatua, 2001).

Estatu Espainolean, aldiz, biktimizazio kopurua 1.000 haurretatik 0,44koa da (Jiménez, Oliva eta Saldaña, 1996). Azkenik, Euskal Autonomia Erkidegoan egindako ikerketa bakarraren arabera, 1.000 haurretatik, 15 haurrek tratu txarrak jasaten dituzte (De Paúl, Arruabarrena, Torres eta Muñoz, 1995). Adituek diotenez, portzentajeen desberdintasuna ikerketa-metologia ezberdinean datza (Palacios, 1995).

Haurrei emandako tratu txarrek arreta kliniko eta ikertzaileen arreta bereganatu dituzte. Tratu txarren ondorioak ondo dokumentatuak izan dira: haurraren kalte fisikoak eta psikologikoak sortzeaz gain, gizarte-harremanetan ere eragin dezakete. Ondorio negatiboak funtzionatzeko maila desberdinetan eta garapeneren garai desberdinetan frogatu izan dira (Ammerman, Kolko, Kirisci, Blackson eta Dawes, 1999; Cicchetti eta Carlson, 1989; Cicchetti eta Lynch, 1993, 1995; Cicchetti eta Toth, 1995; DeBellis, Baum, *et al.*, 1999; DeBellis, Keshavan, *et al.*, 1999; Kendall-Tackett, Williams eta Finkelhor, 1993; Martin, Beezley, Conway eta Kempe, 1974; Pollak, Cicchetti, Klorman eta Brumaghim, 1997; Widom, 1989).

Ekarpen teorikoak

Parekoen arteko harremani buruz eta tratu txarrei buruz egindako ikerlanek erakutsi dutenez, tratu txarrak jasotzen dituzten umeei joera handiagoa dute adin berekoekin harreman desegokiak izateko.

Litekeena da, horrek, garrantzi handiko aurreko helburu ebolutiboak ez lortzearekin zerikusia izatea, hala nola *atxikimendu segurua* ematen duten harremanekin eta *norberaren garapen autonomo*arekin (Carlson, Cichetti, Barnett eta Braunwald, 1989; Mueller eta Silverman, 1989; Pastor, 1981; Waters, Wippman eta Sroufe, 1979).

Hautzarotan atxikimendu seguruaren eta beren parekoak direnekin konpetentzia izatearen arteko lotura euskarri empiriko gisa ikusi da. Ikerlan askotan frogatu da atxikimendu segurua duten umeei beren parekoak direnekin harreman hobeak garatzen dituztela (Jacobson eta Wille, 1986; LaFreniere eta Sroufe, 1985; Lieberman, 1977; Pastor, 1981; Waters, Wippman eta Sroufe, 1979).

Orobat, aditzera eman da hautzaroko harreman ez-segurua eta adin berekoekin arazoak izateak zerikusirik badutela. Adibidez, atxikimendu ez-seguru ebitatiboa bizi duten haurrek beren parekoengana erakusten duten jarrera negatiboa da, urrunekoa eta kontrako jarrera erakusten dute eta adin berekoekin baztertu egiten dituzte. Atxikimendu irritsu-anbibalentea dutenek, berriz, parekoak direnekin sortzen den elkarrekintzan pasibotasuna, ezgaitasuna eta arduragabekeria erakusten dituzte (LaFreniere eta Sroufe, 1985).

Atxikimendu segurua eta aurrerago adin berekoekin sortuko den harremana ulertzeko modu asko daude. Maila batean, atxikimendu segurua, zaintzaileek haurren beharren aurrean erakusten duten sentsibilitatearen eta erantzunaren isla da (Ainsworth, Blehar, Waters eta Wall, 1978). Zaintzailearen arduretako bat da erakustea gurasoak "oinarri segurua" direla; izan ere, oinarri hori ingurunea ezagutzeko baliagarri izango zaio haurrari eta objektu bizidun eta bizigabeekin esperientzia izaten ere lagunduko dio. Familiatik at garatuko diren gizarte-harremanetan atxikimendu segurua izateko oso garrantzitsua da zaintzaileen aurrean haurrak erosotasunez, askatasunez ingurunea aztertzen ikastea. Hori oso garrantzitsua izango da aurrerago bere parekoekin izango duen harremanean eta elkarrekintzan esperientzia eta trebezia izateko.

Atxikimendu seguruaren beste ezaugarri garrantzitsu bat norberaren, besteen eta harremanen "barne-eragile ereduen" garapen mota da. Zehazki atxikimendu segurua duen haurrak besteak lagun gisa irudikatuko ditu eta bere burua, zaintzea eta arreta merezi duen pertsona dela barneratuko du. Barne-eragile eredu horien garrantzia azpimarratzekoa da, zeren haurrek adin berekoekin garatuko dituzten gizarte-harremanetan erantzun ona jasoko baitute besteengandik eta sortuko diren elkarrekintzak atseginak izango dira (Mueller eta Silverman, 1989). Tratu txarrak jasan dituzten haurrek, berriz, gainerakoei buruz sortzen duten irudia bestelakoa da, prestutasun eza, beldurra eta mesfidantza ikusten dute besteengan, eta parekoekin duten harremanetan ere ezaugarri horiek nagusitzen dira (Dean, Malik, Richards eta Stringer, 1986; Kerns, Klepac eta Cole, 1996; McCrone, Egeland, Kalkoske eta Carlson, 1994).

Ildo beretik abiatuta, *Gizarte-informazio-lanketaren ikuspuntuak* (Crick eta Dodge, 1994; Dodge, Pettit, McClastey eta Brown, 1986) aditzera ematen duenez, haurrei emandako tratu txarrek zenbait distortsio kognitibo eragin ditzakete haurrengan, hala nola "besteak etsaiak dira" edota "arazoak daudenean indarkeriarekin konpontzen dira" (Mueller eta Silberman, 1989; Price, 1996).

Aipatutako bi ikuspegiez gain, adin berekoekin sortzen diren arazoek zerikusia dute gurasoen gizarte-isolamenduarekin. Isolamenduak baitakar tratu txarrak jasotzen dituzten umeei beren parekoak direnekin elkarrekintzarik ez izatea. Horri,

gizarte-sarearen teoria esaten zaio (Mueller eta Silverman, 1989; Lewis eta Schaeffer, 1981; Parke eta Bhavnagri, 1989).

Teoria horren arabera, isolatuta bizi diren guraso edo zaintzaileek haurrei gainerakoekin elkarrekintzan aritzeko aukera gutxi eskaintzen diete; besteekin harreman mota berriak eraikitzeko aukerarik ez diete ematen eta besteek euskarri emozionala eman diezaiketela sinesteko arazoak jartzen dizkiete. Ez diete aukerarik ematen besteekin harreman mota desberdinak esperimentatzeko eta atximendu-irudi alternatiboak ezagutzeko (Haskett eta Kistner, 1991; Howes eta Espinosa, 1985).

Haurrak beren parekoak direnekin kalitatezko harremana izatea, hau da, berdintasunezkoa eta estua izatea, haurtzaroko helburu ebolutibo nagusia da. Gizarte-harremanak ezinbestekoak dira kompetentzia soziala eta emozionala sortzeko eta garatzeko garaian. Parekoak direnekin elkarreragina kalitatezkoa bada eta haurrak atximendu segurua badu, adin berekoekin harreman egokia izango duela esan daiteke (Lieberman, 1977; Mueller eta Brensen, 1977; Mueller eta Silverman, 1989). Autore batzuk, haurtzaroan bizi izandako harremanak buruko arazoen neurgailu garrantzitsuenak direla esatera ere ausartu dira, nahaste psikiatrikoak barne (Roff, Sells eta Golden, 1972).

Ikerketa-esparruari dagokionez, bi atal bereizten dira: *ikerketa klinikoak* eta *alderatze-taldeekin egindako ikerketak*.

Ikerketa klinikoak

Mota honetako ikerketek, batetik, tratu txarrak jaso dituzten haurren jarreraren deskribapen aberasgarria egiten dute eta, bestetik, kontrol zorrotzagoak egiten dituzten ikerketetan egiazta daitezkeen hipotesiak iradokitzen dituzte.

Oro har, honelako ikerketek bi norabidetan deskribatzen dute tratu txarrak jasotako haurraren jarrera: beste umeekiko jokaera oso agresiboa eta probokagarria, edo beste umeengandik gehiegi isolatzea (Galdston, 1971; Green, 1978; Martin eta Beezley, 1977). Galdston-ek, esate baterako, egunean, tratu txarrak jasotako 42 haurren behaketa egiten zuen. Hasieran haur horiek jostailuekiko, helduekiko eta beste haurrekiko apatia, ahultasuna eta arduragabekeria erakutsi zituzten. Baina, ingurunearekin aktiboagoak zirela erakusten hasi zirenean, beren parekoak zirenekin ez bezala, jostailuekin eta helduekin elkarreragina sortzen hasi ziren. Hilabete batzuk igaro ondoren, tratu txarrak jasotako umeak beste umeak han zeudela jabetzen hasi ziren; hala ere, jarrera hori euren indarkeriaren bidez erakusten zuten. Galdston-en (1971) ustez, umeek helduen arreta eta onarpena bereganatzeko jokatzeko zuten horrela eta bereziki, neskek, isolatzeko edo menpeko jarrera handiagoa erakusten zuten (helduengana hurbildu eta abar).

Ikerketa horien autoreek modu desberdinetan interpretatu dute haur horiek beren parekoak direnekin erakutsi duten jokaera. Batetik, haurrek gurasoek bezala jokatzeko dute, hau da, indarkeria erabiltzeko dute; horrela, sentitzen duten ezinegona eta ezintasuna saihesten dute (Green, 1978). Bestetik, baliteke haurrak helduen arreta eta onarpena bereganatu nahi izatea, jatorrizko familiak behar

horiek ez dizkiolako ase (Galdston, 1971), enpirikoki balioztatua izan delarik (Aber, Allen, Carlson eta Cicchetti, 1989).

Alderatze-taldeekin egindako ikerketak

Ikertzaile askok alderatze-taldeak erabili dituzte tratu txarrak jaso dituzten haurrak eta haur horiek beren adinekoekin duten harremana ikertzeko. Alderatze-taldeak erabiltzen dira estatus sozio-ekonomikoa, adina, generoa, adin berekoekin izandako harremana eta familiaren osaketan egon daitezkeen aldagaiak kontrolatu ahal izateko. Alor horretan oso ikerketa garrantzitsua egin zuen Reidy-ek (1977): tratu txar fisikoak jasotako 20 haur alderatu zituen gurasoen arduragabekeria jasandako 16 haurrek eta tratu txarrik jaso ez zuten 22 haurrek osaturiko alderatze-talde batekin. Haurrak jolasean hasi zirenean, tratu txar fisikoak jasandakoek beste bi taldeetako haurrek baino indarkeria handiagoa erabili zuten. Irakasleen ustez ere, tratu txar fisikoak eta arduragabekeria jasandako umeek beste taldekoek baino jokabide-arazo gehiago erakusten zituzten. Azkenik, tratu txar fisikoak jasotakoek gainerako taldeek baino indarkeriazko fantasia gehiago erakusten zituzten proiektziozko testetan.

George-k eta Main-ek (1979) egindako ikerketa aitzindaria eta garrantzitsuenetako bat izan zen. Bertan, tratu txar fisikoak jasotako 1-3 urte bitarteko 10 haurren arteko gizarte-elkarreragina nolakoa zen aztertu zuten eta tratu txarrik jasan ez zuten 10 haurrekin alderatu zituzten. Emaitzen arabera, tratu txar fisikoak jasotako haurrek gizarte-elkarreraginean tratu txarrik jaso gabeko haurrek baino arazo gehiago zituztela ikusi zen. Haurrek jokaera bortitzagoa zuten, beren adinekoak adiskidetasunez hurbiltzen zitzaizkienean beraiek atzera egiten zuten. Aipatu guztiaz gain, irakasleek ere haur "zailak" zirela adierazi zuten.

Urte batzuk geroago, Main-ek eta George-k (1985) ikerketako datuen azterketa berri bati ekin zioten. Azterketa hori egiteko, tratu txarrak jasotako eta tratu txarrak jaso ez zituztenen gizarte-elkarreraginen grabazioak berrikusi zituzten, baina kasu horretan beste haur batek sortutako estresaren aurrean nola erantzuten zuten aztertu zuten. Estres-egoera hori beldurtuta zegoen haur baten negarra edo garrasia zen. Negarra entzutean haurrek bi modura erantzun zuten, beraz, bi taldetan sailkatuko ditugu:

a. Lehenengo taldea:

1. Begiratu (haurrak lagunari begiratu egin dio, baina ez du beregan inolako interesik piztu).
2. Interesa (haurrak arreta jarri du edo jakin-nahia sortu zaio).
3. Modu mekanikoan laguna laztandu du, kezka handirik agertu gabe (haurrak bizkarrean zaplatatxoak ematen dizkio lagunari lagunak negar egiteari utz diezaion, baina modu mekanikoan egiten du).
4. Kezkatua (haurra kezkatua agertu da, bestearen egoera ikusi duenean larritasunez erantzun du, ama bat dirudi; negarrez ari dena imitatu edo txantxarrik ez du adierazi).

b. Bigarren taldea:

1. Larritasuna eta beldurra (estres-egoeraren aurrean haurrak ezinegona, beldurra edo bien arteko zerbait adierazi du).
2. Mehatxuzko erantzuna (haurrak jokabide erasokorra adierazi du, baina ez fisikoki, ahoz baizik).
3. Eraso fisikoa edo maltzurra (haurrak negarrez ari denari masailekoa eman dio, jipoitu egin du, gaizki dagoen umea egoera okerragoan utzi arte).
4. Amorru zehaztugabea. Hasiera batean, sailkatzen zailak diren jokabideak alde batera utzi behar zituztela esan zitzaizkien ebaluatzaileei, baina ikertzaileak gauza batez ohartu ziren, haurren erantzuna amorru zehaztugabea izan zitekeela, hain zuzen. Esate baterako, haurra negarrez ari denarengana isilean hurbildu eta aurpegian eskuak astindu edo eskuekin agurtzen duen bitartean, beraren aurpegiak pozik edo gustura ez dagoenaren itxura hartu du.

Ikerketaren emaitzen arabera, tratu txarra jasan zuten haurrek ez zuten kezka enpatikorik erakutsi negarrez ari zirenen aurrean. Tratu txar fisikoak jasotako 9 umetatik 8 eta alderatze-taldeko 9 umetatik bat beldurtu ziren, negarrez ari zirenak jotzen hasi ziren edo haienganako haserrea erakutsi zuten (eraso ez fisikoa, amorru zehaztugabea). Hortik atera daitekeen ondorioa hau da: tratu txarrak jasotako umeek modu ez-enpatikoan erantzuteaz gain, beren adinekoek estres-egoera sortzen dutenean, mehatxuz, amorruz eta joka erantzuten dute (Main eta George, 1985).

George-k eta Main-ek egindako analisiari esker informazio garrantzitsua eskuratu zen tratu txarrak jasotako umeen garapen sozialari buruz. Lehendabizi, tratu txarrek duten eragina haurrak garapenean lortu behar dituen helburu nagusiak lortzeko garaian, hau da, haurrak ingurune soziala aztertu eta bertan barneratzen direnean. Haur horiek adiskidetasunarekiko erakusten duten agresibitateak eta beste motako erantzunak aditzera ematen digute beraien adinekoekin duten harremana ez dela egokia. Ondoren, aipatzekoa da tratu txar fisikoak belaunaldi batetik bestera transmititzeak duen garrantzia. Autoreok azpimarratu zuten tratu txarrak jasotako haurrek gizarte-elkarreraginean zituzten arazoak euren gurasoak zituztenen antzekoak zirela. Ikerketa horretan, tratu txarrak nola transmititzen diren aztertzen ez zen arren, argi erakutsi zen tratu txarren jokaera haurtzaroan oso goiz barneratua izan daitekeela.

Ikerketa zabal baten barruan, Herrenkohl-ek eta Herrenkohl-ek (1981) ikerketa bat egin zuten, non tratu txarrak jasotako haurren jokaera soziala aztertzen zuten. Bertan zenbat haurrek parte hartu zuten ez zen oso argi geratu, 3-5 urte arteko haurrez osatutako 246 familiak parte hartu baitzuten, eta horien artean tratu txarrak jasotakoak eta jaso ez zituztenak zeuden. Ikerketa horretan, haurrak nola jolasten ziren aztertu zuten 30 minutuz. Indarkeria-mailan ezberdintasunak nabarmenak ziren: tratu txarrak jasandako haurrak erasokorrakoak agertu ziren, bereziki estres-egoeretan.

Ikerketaren emaitzak aipagarriak izan ziren; batetik, tratu txarrak jasotakoek eta jaso gabeko hurrek jokaera erasokor ezberdinak dituztela egiaztatu zuten. Gainera, tratu txarrak jasotako eskolaurreko hurrak, egoera guztietan ez ziren erasokorrak; jarrera hori, bereziki frustrazioa bizi zutenean erakusten zuten. Jarra erasokorra zergatik erakusten zuten aztertzean, hurrek bulkada erasokorrrak kontrolatzeko gurasoen laguntzarik ez zutela ikusi zuten (Herrenkohl eta Herrenkohl, 1981). Frustrazioei aurre egiteko estrategiak lantzea, tratu txarrak jasotzen dituzten umeekin lan egiteko helburuetako bat izan daiteke. Egia da frustrazioa kudeatzen ikastea gizarte-garapenaren alderdi garrantzitsua dela. Portaera erasokorra dutenak beren adinekoek baztertu egiten dituzte, hau lehen eta bigarren hezkuntzan gertatzen da.

Lewis-ek eta Schaeffer-ek (1981) ere, tratu txarrak jasotako haurren gizarte-elkarreragina aztertu zuten. Autore horiek interes berezia zeukaten ikertzeko amen eta seme-alaben arteko harremanaren kalitatea eta beren parekoekin nola funtzionatzen zuten. Ikerketa horretan, 8-32 hilabeteko 26 hurrek parte hartu zuten. Horietatik, 12 haur tratu txarrak jasotakoak ziren; gainerako 14ek, berriz, ez zuten tratu txarririk jasan. Haur bakoitza 5 minutuko 12 saiotako jolas librean eta jolas antolatuan nola moldatzen zen aztertu zuten, baina ikertzaileek ez zuten ezberdintasunik aurkitu tratu txarrak jasandakoen eta jasan gabekoen artean. Aurkitu zuten alde nabarmenena "jolas baikorra" delakoan izan zen, zeren tratu txarrak jasotako hurrek besteek baino jolas baikorraren portaera gutxiago erakusten baitzuten.

Amen eta seme-alaben arteko elkarreraginean ere alde nabarmenak atzeman zituzten. Oro har, tratu txarrak ematen zituzten amen jarrera negatiboagoa zen. Ikertzaileen ustez, adin berekoekin gizarte-elkarreraginean zituzten aldeak sare sozialaren teoriak zioenaren produktua ziren. Hau da, haur horiek beren adinekoekin elkarreraginean aritzeko aukerarik ez zuten izan.

Jacobson-ek eta Straker-ek (1982) tratu txar fisikoak jasotako 19 haurren eta tratu txarririk jaso gabeko 38 haurren gizarte-elkarreragin estiloak alderatu zituzten, hurrak 5-10 urte bitartekoak. Ikertzaileek, bereziki, gurasoen portaerarekin zerikusia zuten elkarreragin-estiloak neurtzeko interesa zuten, hala nola gizarte-elkarreraginaren isolamendua eta neurritz kanpoko agresibitatea.

Hurrak hiruak jarri zituzten eta 5 minutuko saioetan, jolas librean, nola moldatzen ziren aztertu zuten. Hirukote bakoitza tratu txarrak jasotako haur batek eta tratu txarririk jaso gabeko bi hurrek osatzen zuten. Hurrak aztertzean, dimentsio desberdinak kontuan hartu zituzten eta bertan haurren afektu-jaulkipena eta adin bera zutenekin agertzen zuten portaera deskribatzen zituzten. Azterketa horien emaitzen arabera, tratu txarrak jasotako hurrek afektu positibo gutxiago erakusten zuten, elkarreragin gutxiago, ez zuten hain ongi pasatzen eta irudimen txikiagoa erabiltzen zuten. Haurren arteko etsai-giroa ere aztertu zuten eta ez zuten ezberdintasunik aurkitu.

Emaitza horietan oinarriturik, Jacobson-ek eta Straker-ek aditzera eman zuten tratu txarrak jasandako hurrek beren guraso edo zaintzaileen antzeko portaera erakusten zutela, gizartean isolatuak zeudela erakusten baitzuten. Agresibitate-aldagaietan ezberdintasunik ez zutela aurkitu ere aipatu behar da. Mueller-en eta Silverman-en (1989) ustez, ezberdintasunik ez egotea, agresibitatearen esanahia

oso zentzu zabalean erabili zutelako izan zitekeen. Beste arrazoi bat ere aipatu zuten, alegia, elkarreraginaren denbora 5 minutukoa izatea agian ez zela nahikoa agresibitatezko gertaera bat sortzeko.

Hoffman-Plotkin-ek eta Twentyman-ek (1984) ikerketa oso interesgarri bat egin zuten, non tratu txarrak jasandako eta jasan gabeko eskolaurreko haurren funtzionamendu kognitibo eta sozialaren ikerketa multimodala aztertu zuten. Autore horien helburua alde aurretik zeuzkaten emaitzak zabaltzea zen. Horretarako, kontrol-talde bat erabiliz, portaeraren behaketa eta iturri askotatik jasotako informazioa erabili zuten.

3-6 urte bitarteko 42 haurrek parte hartu zuten ikerketan. Lagina tratu txar fisikoak eta arduragabekeria jasandakoek eta jasan gabekoek osatzen zuten, talde bakoitzean 14 haur zeuden.

Funtzionamendu kognitiboa neurtu zuten eta horretarako galde-sortak, jolas librean erakusten zuten portaeraren behaketa eta gurasoen eta irakasleen iritzia erabili zituzten. Adin bera zutenekin izan zuten harremanari buruzko datu esanguratsuenak hauexek dira: tratu txarrak jasotako haurren portaera beste bi taldeetakoena baino agresiboagoa zela konturatu ziren; arduragabekeria pairatu zutenek, oro har, elkarreragin sozialetik ihes egiten zuten; tratu txarrak jasotako bi talde horietako haurrek tratu txarrak jaso gabekoek baino portaera gizartekoi pobregoa erakusten zuten; eta azkenik, irakasleen esanetan, tratu txarrak jasotako haurren portaeran, gelan, egokitasun eza nabari zen eta maizago finkatu behar izaten zituzten diziplina-arauak.

Ikerketa horretan, tratu txar mota ezberdinek umearengan duten eragina islatu zen. Gainera, haurrek jasandako tratu txarraren arabera behar zuten esku-hartze terapeutikoak nolakoa izan behar zuen jakiteko lagungarria izan zen. Adibidez, tratu txar fisikoak jasan dituen haur batek eredu erasokorra ez den heldu batekin bakarkako terapia beharko du; arduragabekeria jasan duenarekin eta isolatzeko joera duenarekin, berriz, esku-hartze terapeutikoak beste helburu bat izango du, adin berekoekin elkarreragin segurua lortzea, hain zuzen (Mueller eta Silverman, 1989).

Hoffman-Plotkin-ek eta Twentyman-ek (1984) diotenez, tratu txar fisikoak eta arduragabekeria jasandako haurren portaera ezberdina da ikasketa-prozesu soziala/modelatuaren isla direlako. Autore horien ustez, haur horiek guraso edo zaintzaileengandik jaso duten ereduagatik agresiboak izaten ikasi dute; eta gauza bera pentsatzen dute arduragabekeria jasan duten haurrei buruz ere, hau da, haur horiek beren gurasoek gizartean isolatzeko joera dutela ikusi dute eta horregatik saihesten dute elkarreragina.

Howes eta bere kolaboratzaileek (Howes, 1984; Howes eta Eldredge, 1985; Howes eta Espinosa, 1985) hiru ikerketa egin zituzten non tratu txarrak jasotako haurrak testuinguru naturaletan nola portatzen ziren ikusi zuten; era berean, alde aurretik egindako ikerketetan aurkitutako alde kontrajarriak bat egiten saiatu ziren.

Lehenengo ikerketan, Howes-ek (1984) tratu txarrak jasotako 12 haurren portaera alderatu zuen tratu txarrak jaso gabeko 23 haurrenarekin. Haurren adina

8-28 hilabete bitartekoa zen. Haurrak esku-hartze terapeutikoko programetan integratu zituzten, adin bera zutenekin harremanak hobetzeko asmoz. Esku-hartze horien barruan gurasoei zuzendutako terapia ere bazegoen. Behaketa, haurrak jolas librean ari zirela egin zuten, bertan, bai tratu txarrak jasotakoek eta bai jaso gabekoek euren artean elkarreraginean aritzeko aukera izan zuten. Aztertzaileen lana adin bera zutenen elkarreragina bi dimentsiotan kodifikatzen zen: (1) Ea hurrek irizpide nahikorik bazuten adin berekoekin laguntasuna sortzeko; (2) elkarreraginaren edukia eta zailtasuna (adibidez: elkarreragina hastean izandako arrakasta; jolasean sortutako elkarrekikotasun-maila; agresibitatearen trukaketaren maiztasuna). Ikerketak baieztatu zuen esku-hartze programak positiboak izan zirela, zeren tratu txarrak jasotakoek eta jaso gabekoek arteko elkarreragina positiboa izan baitzen.

Bigarren ikerketan, Howes-ek eta Espinosa-k (1985) tratu txar fisikoak jasotako 26 haur eta tratu txarrak jaso gabeko beste 26 haur konparatu zituzten elkarrekin; 4 haur, gurasoen arduragabekeria jasandakoak eta 21 haur, laguntza klinikoa jasotzen zutenak portaera-arazoengatik. Ikerketaren helburua adin bera zutenekin sortutako harremanean tratu txarrek zuten eragina zehaztea zen. Howes-ek eta Espinosa-k (1985) egiten zuten hipotesia hauxe izan zen: tratu txarrak ematen dituzten gurasoak gizartetik isolatzeak eta tratu txarrak bizi dituzten familietan gurasoen eta seme-alaben arteko harremanak haurra bultzatzea bere adinekoekin elkarreragin desegokiak sortzera.

Bi motako behaketa egitea erabaki zuten: batetik, talde egonkorretan jolas librean zebiltzan bitartean; bestetik, talde berrietan eta jolas-geletan zeudenean.

Adin bera zutenekiko elkarreragina neurtzeko kontuan hartu zen: erakusten zuten emozio negatibo eta positiboen kopurua; besteekiko erakusten zuten portaera positiboa eta negatiboa; hasitako elkarreraginak, eta adin berekoekin jolaserako zailtasunak. Emozio negatiboak negarra, amorrua eta tristurarekin lotu zituzten. Besteekiko erakutsi zuten jarrera positiboa neurtzeko honako hauek behatu zituzten: gauzak eskaintzean eta jasotzean erakutsitako jarrera, kontaktu fisiko positiboak, laguntzeko prestutasuna edota elkarreraginean ikusitako erosotasuna. Besteekiko erakutsitako jarrera negatiboa neurtzeko, berriz: gauzak eskaintzeko zailtasuna, gauza bat baimenik gabe eramateko edo jotzen hasteko joera.

Ondorioak hauexek izan ziren: talde berrietan, tratu txar fisikoak jasandakoek jasan gabekoek baino konpetentzia gutxiago eta emozio positibo gutxiago erakusten zituzten adin bera zutenekin elkarreraginean. Bestalde, talde egonkorretan, elkarreraginerako zailtasuna eta maiztasuna tratu txarrak jaso gabekoek antzekoa zela ikusi zuten. Howes eta Espinosa (1985) konturatu ziren ondo finkatuta zeuden taldeetako tratu txarrak jasotako hurrek ez zutela arazorik beste hurrekiko (tratu txarrak jaso gabeekiko, arduragabekeria jasandakoekiko...) elkarreraginerako arazorik ez zutela. Talde berrietan, berriz, ez zen gauza bera gertatzen; izan ere, elkarreragina tratu txarrak jasotakoek edo esku-hartze programan zeudenen artean sortzen zen. Autore horien ustez, tratu txarrak jaso gabeko hurrek harremanetarako gaitasun handiagoa erakusten zuten talde egonkorretan. Azken finean, egia da tratu txarrak jasan dituzten hurrek zailtasun gehiago dituztela adin bera dutenekin elkarreraginean aritzeko, maila batean euskarri sozialen sarerik ez

daukatelako, eta esku-hartze programa baten barruan sartzen direnean tratu txarrak jaso gabekoen antzeko elkarreragina lortzen dutela, bertan euskarri sozialak eskaintzen zaizkielako. Datu horien arabera, tratu txarrak jaso dituztenek adin bera dutenekin dituzten harremanek ez dute nahitaez desegokiak izan behar. Beharrezkoa da haurrak adin bera dutenekin elkarreragina garatu ahal izateko esku-hartze programak bideratzea.

Haskett-ek eta Kistner-ek (1991) oso ondo baloratu zituzten Howes-ek eta bere lankideek egindako aurkikuntzak, baina, tratu txarrak jasotako haurrei, zoritxarrez, gutxitan ematen zaiela horrelako esku-hartze programetan aritzeko aukera gaineratu zuten. Haskett eta Kistner (1991) saiatu ziren erakusten tratu txarrak jasotako haurren eta tratu txarrak jaso gabekoen artean hartzaindegietan edo haur-eskoletan sortzen den elkarreragina, berez, inongo esku-hartze terapeutikorik gabe ez dela nahikoa tratu txarrak jasotako haurrek elkarreragin sozialetan dituzten arazoak konpontzeko. Ikertzaileak hipotesi batetik abiatu ziren, hau da, haurrak lehenengo elkarreraginean eta testuinguru berri batean portaera ezegokia erakusten badu, ziur asko adin bera dutenek baztertu egingo dute. Hipotesi hori frogatu ahal izateko, tratu txar fisikoak jasotako 14 haurren portaera tratu txarrak jaso gabeko 14 haurren portaerarekin alderatu zuten. Haurren adina 3-6 urte bitartekoa zen. Haurren portaera soziala behatu zuten, irakasleei galde-sorta eman zieten eta estatus soziometrikoaren azterketak egin zituzten.

Ikerketaren emaitzen arabera, tratu txarrak jasotako haurrek beste haurrekin elkarrekintzan, isolatzeko joera handiagoa erakusten zuten eta okerrago portatzen ziren. Ikerketa horrek asko lagundu zuen tratu txarrak jasotako haurren portaera soziala aztertzeko, adin bera zutenek tratu txarrak jasotako haurrei buruz egindako balorazioa kontuan hartu baitzen. Eta emaitzen arabera, tratu txarrak jasandako haurrei buruzko balorazioa ez zen ona izan.

Ikerketa hau egin zutenen arabera, tratu txarrak jasandako eta jasan gabeko haurrak elkartzen direnean, tratu txarrak jasan ez dituztenak besteentzako eredu positiboak izan daitezke; hala ere, gerta liteke haur horiek giro txarra sorraraztea ere (Haskett eta Kistner, 1991). Hau da, haur batek hartzaindegi batean sartzean portaera erasokorra erakusten badu, ziur asko haur hori baztertu egingo dute.

Aspektu hau neurtzeko asmoz, jolas librean nola moldatzen ziren behatu zuten. Adin bereko haurrak tratu txarrak jasotako haurrengana gutxiagotan hurbiltzen ziren jolastera eta elkarreraginerako saiakerak egiten zituztenean erantzun txarra jasotzen zuten. Azpimarratzekoa da adin bera zuten haurrak tratu txarrak jasotako eta jaso gabeko haurrengana hurbiltzen zirela, baina errazago hasten ziren elkarrenganako elkarrekintzan tratu txarrak jaso ez zituztenekin jaso zituztenekin baino. Datu horien alde ona aipatzearren, tratu txarrak jaso ez dituzten haurrek ez dituzte betiko baztertzen tratu txarrak jasotako haurrak. Baina, tratu txarrak jaso dituzten haurrak isolatu egiten dira adin bereko haurrekin elkarreraginean aritzeko saiakera egiten dutenean eta saiakera horrek porrot egiten duela ikustean, edo jarrera erasokorra erakusten dute adin bera duten haurren arreta bereganatzeko.

Ikerketa hau garrantzitsua izan zen, Haskett-ek eta Kistner-ek eraso instrumentalaren eta mehatxuzko jarreraren bereizketa egin baitzuten. Ordura arte egindako ikerketetan bi eraso motak batera aztertu ziren; baina besteen onarpena

lortzeko bereizketa hau egitea garrantzitsua dela esan behar da. Hozka egitea, ostikoz jotzea edota, oro har, jotzea eraso instrumentaltzat hartzen ziren, hau da, portaera erasokor horiek lurraldearen jabetza lortzeko erabiltzen zituzten. Mehatxuzko jarrerak, berriz, helburu instrumentalekin zerikusirik ez zuten portaerak ziren. Tratu txarrak jasotako haurrek eraso instrumentalak gehiagotan erabiltzen zituztela ikusi zuten, baina mehatxuzko jarreran, berbalizazio negatiboetan eta jolas gogorren erabileran ez zuten alderik aurkitu.

Azkenik, aipatzekoa da, orobat, irakasleek ikusi zutela tratu txarrak jasotako haurren portaera beste haurrena baino okerragoa zela.

Haurren portaera soziala eta adin berekoekin zuten harremana nola zaharra-goak ziren haurren euskarri soziala ere aztertzeko ikerketa garrantzitsua egin zuten Salzinger, Feldman, Hammer eta Rosario-k (1993). Tratu txar fisikoak jasotako 8-12 urte bitarteko 87 haur hartu eta tratu txarrak jaso gabeko 87 haurrekin alderatu zituzten. Salzinger-en (1993) ustez, adin bera dutenen maila sozial baxua, berez, *huts adaptatibo* gisa uler daiteke (Sroufe eta Rutter, 1984), etorkizunean gizartean moldatzeko eta izango duten euskarri sozialean eragina izan baitezake. Autore horien ustez, tratu txarrak jasotako haurrak beste haurrak baino erasokorragoak dira eta baliteke isolatuagoak eta lotsatiagoak ere izatea. Gainera, haur horiek ez dute elkarrekikotasunik erakusten euren laguntzat dituzten haurrekin eta lagunak aukeratzean ez dute diskriminaziorik egiten.

Salzinger-ek *et al.* (1993) adin bera dutenen, familiako kideen, irakasleen eta sare sozialaren bidez jaso zuten adingabekoei buruzko informazioa. Ikerketaren emaitzek baieztatu zuten lehendik zuten susmoa, hau da, eskolan dabilzan tratu txarrak jasotzen dituzten haurrek beste haurrek baino harreman pobregoa izango dutela adin bera dutenekin. Tratu txarra jasotzen dutenek maila sozial okerragoa eta lagunaren artean sortzen den elkarrekikotasun positibo gutxiago dutela aurkitu zuten. Lagunek beraiei buruz egindako balorazioan hauxe adierazi zuten: erasokorragoak zirela eta ez zirela oso laguntzaile onak. Gurasoek eta irakasleek, berriz, arazo gehiago ematen zutela adierazi zuten. Beraien sare sozialekoek zioten gehiago isolatzen zirela eta negatiboagoak zirela; eta eskolako lagunak, berriz, portaera sozial onak baino gehiago zituztela txarrak. Gainera, tratu txarrak jasotako haurren harreman sozialen sareak euskarri sozial gutxiago eskaintzen zirela ikusi zuten. Azkenik, Salzinger-ek *et al.* (1993) hauxe adierazi zuten: tratu txarrak jasotako haurren zaintzaile gehienek ez zituztela haurren lagunak ezagutzen. Datu hau oso garrantzitsua da, etxe horietan dagoen heziketa-eredua disfunczionala baita, hau da, gurasoek edo hezitzaileek ez dute beraien jokaera gainbegiratu.

Tratu txarrak jasotako haurren elkarreragin soziala hobeto ezagutzeko asmoz, Howe-k eta Parke-k (2001) ikerketa bat egin zuten. Ikerketa horrek harrera-egoitzetan babestutako tratu txarrak jasotako haurren maila soziometrikoa eta lagunekin zuten harremana aztertu zituen. Horretarako, tratu txarrak jasotako 4-11 urte bitarteko 35 haurrek parte hartu zuten eta tratu txarrak jaso gabeko 43 haurrekin alderatu zituen. Baina ikerketa horretan, beste autore batzuek aurretik egindako ikerketetan ez bezala, familiarekin bizi ziren haurren aurkitutako aldeak ez zituzten aurkitu. Howe eta Parke-ren (2001) ustez, alde aurretik

egindako ikerketetan ez ziren ezberdinu estatus soziometrikoa eta laguntasuna. Autore horien arabera, maila soziometrikoak adin bera dutenen taldean onartua izateari edo taldearen gogoko izateari egiten die aipamena, beraz, estatus soziometrikoa talde-aldagai bat da. Laguntasuna, aldiz, biren arteko konstruktuzehatza eta diadikoa litzateke, beraz, norberaren aldagaia zerkusi handia du.

Bukowski eta Hoza-ren (1989) arabera, estatu soziala eta laguntasuna jatorri teoriko desberdinetatik datoz, eta garapenean ere desberdin eragiten dute. Adibidez: laguntasuna norberaren alderdiak eta sentimenduak konpartitzeko izan daiteke; lagun taldea, aldiz, taldeko ekintzak garatzeko testuingurua. Horrela, lagun talde baten gustukoa ez den haur batek lagun onak izan ditzake.

Howe-k eta Parke-k (2001) egindako ikerketan, laguntasanaren gaia aztertu zuten. Laguntasan mailak estatus soziometrikoan eragin handia duela ikusi zuten. Autore horien ustez, lagunak izatea edo ez izatea tratu txarrak jasotzea baino garrantzitsuagoa izan daiteke adin bera dutenentzat. Gainera, tratu txarrak jasotako haurrentzat lagun minak izatea oso garrantzitsua da, horrela adin berekoen aurrean babestuagoak senti baitaitezke.

Laguntasanaren kalitatea aztertu zutenean ez zuten alde nabarmenik aurkitu arlo hauetan: laguntza eta orientazioan, laguntasuna eta aisia, arazoaren soluzioetan edo bihotz-bihotzeko trukaketan. Halere, lehendik egindako ikerketetan (Jacobson eta Straker, 1982; Main eta George, 1985) egiaztatu zen bezala, tratu txarrak jasotako haurrak beste haurrak baino negatiboagoak zirela ikusi zuten eta elkar-reraginean ez zirela hain aktiboak ere bai. Tratu txarrak jasotako haurrek euren lagunei buruz esan zuten zailak, traidoreagoak eta ez zirela oso maitaberak.

Ikerketa horrek agerian uzten du adiskidetasunak garapenean duen garrantzia. Bertan proposatzen da gertuko adiskidetasuna lagungarria izan daitekeela tratu txarrak jasotako haurrek gurasoengandik harremanen inguruan jaso duten eredu txarra aldatzeko. Laguntasanak funtzio terapeutikoa ere izan dezake, zeren besteekiko konfiantza izaten eta arazoak konpontzen laguntzen baitu. Eraitza hauek harrera-egoitzetan dauden haurrei buruzkoak dira eta (haur horiek tratamendu berezia jaso dutela esan nahi du) azpimarratu behar da estatus soziometrikoa, berez, ez dela nahikoa tratu txarrak jasotako haurren egokitze soziala neurtzeko.

Adin berekoekin duten harremanak beste aldagaiekin duen lotura zein den aztertzeko ere hainbat saiakera egin dira. Adibidez, Kaufman eta Cicchetti (1989) gaizki tratatutako haurren estimu baxuaren eta horiek adin bera dutenekin duten harremanaren artean dagoen lotura aztertzen saiatu ziren. Lan hori egin ahal izateko, tratu txarrak jasandako 5-11 urte bitarteko 70 haurrek eta tratu txarrak jasan gabeko 67 haurrek parte hartu zuten. Eraitzen arabera, tratu txarrak jasandako haurrek besteek baino estimu baxuagoa eta adin berekoekin harreman okerragoa zutela erakutsi zuten. Datu horiek argi erakusten dute, estimu baxua duten haurrak adin bera dutenekin elkartzean bizi duten esperientzia ez dela oso ona izaten eta haur horien itxaropena nolabait zapuztu egiten dela. Tratu txarrak jasaten dituzten haurrek egoera hau pairatzeko arrisku handiagoa daukate etengabe feedback negatiboa jaso baitute.

Lan horren jarraipena Bolger, Patterson eta Kupersmidt-ek (1998) egin zuten. Autore horiek, tratu txarrak jasandako eta jasan gabeko 107 haurren estimu-maila eta adin berekoekin zuten harremana alderatu zituzten. Oro har, Kaufman eta Cicchetti-k (1989) ateratako ondorioak egiaztatu zituzten. Gainera, garrantzitsua izan zen tratu txar moten artean dauden aldeak kontuan izan baitzituzten. Esate baterako, sexu-abusuak jasan dituztenek estimu baxua izango dute, baina ez dute arazorik izango adin berekoekin duten harremanean. Tratu txar emozionala, berriz, adin berekoekin arazoak izatearekin lotzen dute eta ez norberaren estimu baxuarekin. Eta tratu txar fisikoa, adin berekoekin arazoak izatearekin eta norberaren estimu baxuarekin lotzen dute.

Euskal Autonomia Erkidegoan ezaugarri horiekin ikerketa bakarra egin da, De Paúl eta Arruabarrenak (1995) egindakoa, hain zuzen. Autore horiek, arlo honetan lehendik egindako ikerketetan jasotako emaitzak egiaztatu dituzte. Hau da, tratu txarrak jasotako haurrek tratu txarrak jaso dituztenek baino arazo gehiago dituzte adin bera dutenekin harremana mantentzeko.

Ondorioa

Hautzaroan atxikimendu segurua, funtzionamendu autonomo egokia eta adin berekoekin moldatzeko trebetasuna izatea garapen osasuntsuaren alderdi garrantzitsuak dira.

Haurrek adin berekoekin duten harremana oso garrantzitsua da, gizartean ondo egokitze erabakigarria izango baita. Harremanetan gertatzen diren arazo asko hautzaroan, nerabezaroan eta helduaroan izandako zailtasunekin lotzen dira, esate baterako: eskolan gutxi errenditzea eta eskola-porrota (Roff, Sells eta Goleen, 1972); delinkuentzia eta agresioa (Robins, 1978); eta arazo psikikoak (Janes eta Hesselbrock, 1978; Rutter, 1981). Beraz, oso garrantzitsua da tratu txarrak jasaten dituzten haurrekin esku-hartze terapeutikoak bideratzea gizarte- eta hezkuntza-alorrean, arestian aipatu bezala, arazo handiak baitituzte gizarte-harreman onak izateko. Esku-hartze horiek espezializatuak izan behar dira eta haurrek lagunekin/adin berekoekin duten harremana hobetzera bideratuak. Adin berekoekin harreman ona izatea esperientzia positiboa denez, tratu txarrak jasaten dituzten haurrentzat lagungarria da bizitako esperientzia negatiboak nolabait zuzentzeko edo garapen normalizatuagoa izateko arlo horretan esku-hartzeak bideratzea (Bolger eta Patterson, 2001; Kaufman eta Cicchetti, 1989).

Gaur egun, tratu txarrak jasandako umeen esku-hartzea bi ardatz nagusitan oinarrituta dago: alde batetik, esku-hartze psikoterapeutikoa eta, bestetik, esku-hartze soziofamiliarra. Lehenengoari dagokionez, haurrari, jasan duen biktimizazioa lantzeko, esparru pribatua eta indibiduala eskaintzea da ohikoena. Psikoterapiaren bitartez, haurrak, psikoterapeuta oinarri segurutzat hartuta, bere buruarekiko konfiantza irabazi, harremanen eta munduaren distortsio kognitibo desagokiak landu eta parekoekin harreman hobekak izaten ikasten du. Esku-hartze horri esker, umea gai da galdutako segurtasun emozionala berreskuratzeko.

Bestalde, lehen aipatu dugun bezala, tratu txarren biktima izateaz gain jasandako tratu txar mota ere kontuan hartzea ezinbestekoa da esku-hartze

psikoterapeutiko eraginkorra sustatzeko. Hala nola, tratu txar fisikoak jasan dituen haur batek eredu erasokorra ez den heldu batekin bakarkako psikoterapia beharko du; arduragabekeria jasan duenarekin eta isolatzeko joera duenarekin, berriz, esku-hartze psikoterapeutikoak beste helburu bat izango du; adin berekoekin elkarreragin segurua lortzea.

Esku-hartze sozio-familiarretik abiatuta, gizarte-hezitzaileek, kasu hauetan, bai haurarekin bai sendiarekin betetzen duten lana goraiatzekoa da. Gizarte-hezitzaileak hauraren testuinguruan zuzenki lan egiteko aukera du. Gizarte-eredu osasuntsua eta eraginkorra izateaz gain, hezitzaileak adin berekoen taldean hobeto txertatzeko eta haiekin elkarreragiteko jokabide adaptatibotan trebatuko du haurra. Hezitzailea familiarekin, hau da, etxeko testuinguruan, lan egiteko aukera badu, esku-hartze arrakastatsua izateko aukerak bikoiztu egin daitezke (Bolger eta Patterson, 2001). Hezitzaileak sendiari orientazioa, babesa eta aholkularitza eskainiko dizkio, sozializazio eta bizikidetzarako prozesua bultzatuz, familiako kideen garapen optimoa eta normalizatua lortzeko.

Aipatu behar da ere posible dela arestian azaldu diren bi esku-hartze moten konbinazio bat: esku-hartze psikosoziala. Esku-hartze horrek gainera eragin positiboagoa du haurraren gain, bai psikoterapeutikoa bai sozio-familiarra uztartzen baititu (Bolger, Patterson eta Kupersmidt, 1998).

Azkenik esan beharra dago eskolak prozesu honetan zeresan handia daukala. Gaur egun, haurrak eskolan ematen du bere bizitzako zati handi bat. Eskolan egiten du sozializazio-prozesua eta irakasleak umearen elkarrekintza behatzeko aukera paregabea du. Beraz, garrantzitsua da eskolak profesionalen inplikazioa eta parte-hartzea izatea haurarekin lanean ari diren beste profesionalekin; hau da, psikoterapeuta eta gizarte-hezitzailearekin. Horrekin lortzen duguna da hauraren garapen-sistema guztietan (sistema ontogenetikoan, familia-sisteman, eskola-sisteman) elementu terapeutikoak ezartzea (Cicchetti, 2002; Cicchetti eta Lynch, 1995).

Bibliografia

- Aber, J. L.; Allen, J. P.; Carlson, V. eta Cicchetti, D. (1989): "The effects of maltreatment on development during early childhood: recent studies and their theoretical, clinical, and policy implications", in D. Cicchetti eta V. Carlson (arg.), *Child maltreatment. Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*, Cambridge University Press, New York, 579-619.
- Ainsworth, M. D. S.; Blehar, M. C.; Waters, E. eta Wall, S. (1978): *Patterns of attachment*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Ammerman, R. T.; Kolko, D. J.; Kirisci, L.; Blackson, T. C. eta Dawes, M. A. (1999): "Child abuse potential in parents with histories of substance use disorder", *Child Abuse and Neglect*, **23**(12), 1225-1238.
- Bukowski, W. M. eta Hoza, B. (1989): "Popularity and friendship: issues in theory, measurement, and outcome", in T. J. Berndt eta G. W. Ladd (arg.), *Peer relationships in child development*, Wiley and Sons, New York, 15-45.
- Bolger, K. E. eta Patterson, C. (2001): Developmental pathways from child maltreatment to peer rejection, *Child Development*, **72**(2), 549-568.

- Bolger, K. E.; Patterson, C. eta Kupersmidt (1998): "Peer relationships ans self-esteem among children who have been maltreated", *Child Development*, **69**(4), 1171-1197.
- Carlson, V.; Cicchetti, D.; Barnett, D. eta Braunwald, K. (1989): "Finding order in disorganization: lessons from research on maltreated infants' attachments to their caregivers", in D. Cicchetti eta V. Carlson (arg.), *Child maltreatment. Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*, Cambridge University Press, New York, 494-528.
- Cicchetti, D. (2002): The impact of social experience on neurobiological systems: Illustration from constructivist view of child maltreatment", *Cognitive Development*, **17**(3-4), 1407-1428.
- Cicchetti, D. eta Carlson, V. (1989): *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*, Cambridge University Press, New York.
- Cicchetti, D. eta Lynch, M. (1993): "Toward an ecological/transactional model of community violence and child", *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, **56**, 96-118.
- eta —————, (1995): "Failures in the expectable environment and their impact on individual development: The case of child maltreatment", in D. Cicchetti eta D. J. Cohen (arg.), *Developmental Psychopathology, Volume 2. Risk, Disorder, and Adaptation*, A Wiley-Interscience Publication, New York, 32-72.
- Cicchetti, D. eta Toth, S. L. (1995): "A developmental psychopathology perspective on child abuse and neglect", *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, **34**, 541-545.
- eta —————, (2005): "Child maltreatment", *Annual Review of Clinical Psychology*, **1**(1), 409-438.
- Crick, N. R. eta Dodge, K. A. (1994): "A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment", *Psychological Bulletin*, **115**, 74-101.
- De Paúl, J. eta Arruabarrena, I. (1995): "Behavior problems in school-aged physically abused and neglected children in Spain", *Child Abuse & Neglect*, **19**(4), 409-418.
- De Paúl, J.; Arruabarrena, M. I.; Torres Gómez de Cádiz, B. eta Muñoz, R. (1995): "La prevalencia del maltrato en la provincia de Gipuzkoa", *Infancia y Aprendizaje*, **71**, 49-58.
- Dean, A. L.; Malik, M. M.; Richards, W. eta Stringer, S. A. (1986): "Effects of parental maltreatment on children's conceptions of interpersonal relationship", *Developmental Psychology*, **22**(5), 617-626.
- DeBellis, M. D.; Baum, A. S. eta *et al.* (1999): "Developmental traumatology Part I: Biological stress systems", *Biological Psychiatry*, **45**, 1259-1270.
- DeBellis, M. D.; Keshavan, M. eta *et al.* (1999): "Developmental traumatology Part II: Characteristics of trauma and psychiatric symptoms and a adverse brain development in maltreated children and adolescents with PTSD", *Biological Psychiatry*, **45**, 1271-1284.
- Dodge, K.; Pettit, G.; McClastey, C. eta Brown, M. (1986): "Social competence in children", *Monographs of the Society for Research in Child Development*, **51**(2), 1-85.
- Galdston, R. (1971): "Violence begins at home: The Parents' Center Project for the Study and prevention of child abuse", *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, **10**, 336-350.
- George, C. eta Main, M. (1979): "Social interactions of young abused children: Approach, avoidance, and aggression", *Child Development*, **50**(2), 306-318.

- Green, A. H. (1978): "Psychopathology of abused children", *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, **17**, 92-103.
- Haskett, M. E. eta Kistner, J. A. (1991): "Social interactions and peer perceptions of young physically abused children", *Child Development*, **62**(5), 979-990.
- Herrenkohl, E. C. eta Herrenkohl, R. C. (1981): "Some antecedent and developmental consequences of child maltreatment", *New Directions for Child Development*, **11**, 57-76.
- Hoffman-Plotkin, D. eta Twentyman, C. T. (1984): "A multimodal assessment of behavioral and cognitive deficits in abused and neglected preschoolers", *Child Development*, **55**(3), 794-802.
- Howe, T. R. eta Parke, R. D. (2001): "Friendship quality and sociometric status: Between-group differences and links to loneliness in severely abused and nonabused children", *Child Abuse and Neglect*, **25**(5), 585-606.
- Howes, C. (1984): "Social interactions and patterns of friendships in normal and emotionally disturbed children", in T. Field; J. Roopnarine eta M. Segal (arg.), *Friendships in normal and handicapped children*, Ablex, Norwood, NJ.
- Howes, C. eta Eldredge, R. (1985): "Responses of abused, neglected, and non-maltreated children to the behaviors of their peers", *Journal of Applied Developmental Psychology*, **6**(2-3), 261.
- Howes, C. eta Espinosa, M. P. (1985): "The consequences of child abuse for the formation of relationships with peers", *Child Abuse and Neglect*, **9**(3), 397-404.
- Jacobson, J. L. eta Wille, D. E. (1986): "The influence of attachment pattern on developmental changes in peer interaction from the toddler to the preschool period", *Child Development*, **57**, 338-347.
- Jacobson, R. S. eta Straker, G. (1982): "Peer group interaction of physically abused children", *Child Abuse and Neglect*, **6**(3), 321-327.
- Janes, C. L. eta Hesselbrock, V. (1978): "Problems children's adult adjustment predicted from teacher's rating", *American Journal of Orthopsychiatry*, **48**, 300-309.
- Jiménez, J.; Oliva, A. eta Saldaña, D. (1996): *El maltrato y protección a la infancia en España*, Ministerio de Asuntos Sociales, Madrid.
- Kaufman, J. eta Cicchetti, D. (1989): "Effects of maltreatment on school-age children's socioemotional development: Assessments in a day-camp setting", *Developmental Psychology*, **25**(4), 516-524.
- Kendall-Tackett, K. A.; Williams, L. M. eta Finkelhor, D. (1993): "Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies", *Psychological Bulletin*, **113**(1), 164-180.
- Kerns, K. A.; Klepac, L. eta Cole, A. K. (1996): "Peer relationships and preadolescents' perceptions of security in the child-mother relationship", *Child Development*, **32**, 457-466.
- LaFreniere, P. J. eta Sroufe, L. A. (1985): "Profiles of peer competence in the preschool: Interrelations between measures, influence of social ecology, and relation to attachment history", *Developmental Psychology*, **21**, 56-69.
- Lewis, M. L. eta Schaeffer, S. (1981): *The uncommon child*, Plenum, New York.
- Lieberman, A. F. (1977): "Preschoolers' competence with a peer: Relations with attachment and peer experience", *Child Development*, **48**, 1277-1287.
- Main, M. eta George, C. (1985): "Responses of abused and disadvantaged toddlers to distress in agemates: A study in a day-care setting", *Developmental Psychology*, **21**(3), 407-412.
- Martin, H. P.; Beezley, P.; Conway, E. F. eta Kempe, C. H. (1974): "The development of abused children", *Advances in Pediatrics*, **21**, 25-73.

- McCrone, R. R.; Egeland, B.; Kalkoste, M. eta Carlson, E. A. (1994): "Relations between early maltreatment and mental representations of relationship assessed with projective storytelling in middle childhood", *Development and Psychopathology*, **6**, 99-120.
- Mueller, E. eta Brenner, J. (1977): "The origins of social skills and interacting among playgroup toddlers", *Child Development*, **48**, 854-861.
- Mueller, E. eta Silverman, N. (1989): "Peer relations in maltreated children", In D. Cicchetti eta V. Carlson (arg.), *Child maltreatment: Theory an research on the causes and consequences of child abuse and neglect*, Cambridge University Press, New York, 529-578..
- Palacios, J. (1995): "Los datos del maltrato infantil: una visión de conjunto", *Infancia y aprendizaje*, **71**, 69-75.
- Parke, R. D. eta Bhavnagri, N. (1989): "Parents as managers of children's peer relationships", In D. Belle (arg.), *Children's social networks and social supports*, Wiley-Interscience Publishers, New York, 241-259.
- Pastor, D. (1981): "The quality of mother-infant attachment and its relationship to toddlers initial sociability with peers", *Developmental Psychology*, **17**, 326-335.
- Pollak, S. D.; Cicchetti, D.; Klorman, R. eta Brumaghim, J. T. (1997): "Cognitive brain event-related potentials and emotion processing in maltreated children", *Child Development*, **68**(5), 773-787.
- Price, J. M. (1996): "Friendships of maltreated children and adolescents: Contexts for expressing and modifying relationship history", in B. Bukowski; A. Newcomb eta W. W. Hartup (arg.), *The company they keep: Friendship during childhood and adolescence*, Cambridge University Press, New York.
- Reidy, T. J. (1977): "The aggressive characteristics of abused and neglected children", *Journal of Clinical Psychology*, **33**(4), 1140-1145.
- Robins, L. N. (1978): "Sturdy childhood predictors of adult anti-social behavior: Replications from longitudinal studies", *Psychological Medicine*, **8**, 611-622.
- Roff, M.; Sells, S. B. eta Golden, M. M. (1972): *Social adjustment and personality development in children*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Rutter, M. (1981): *La deprivación materna*, Ediciones Morata, SA, Madril.
- Salzinger, S.; Feldman, R. S.; Hammer, M. eta Rosario, M. (1993): "The effects of physical abuse on children's social relationships", *Child Development*, **64**(1), 169-187.
- Sroufe, L. A. eta Rutter, M. (1984): "The domain of developmental psychopathology", *Child Development*, **55**, 1184-1199.
- Timmer, S. G.; Urquiza, A. J.; Zebell, N. M. eta McGrath, J. M. (2005): "Parent-child interaction therapy: Application to maltreating parent-child dyads", *Child Abuse & Neglect*, **29**, 825-842.
- Veltman, M. W. M. eta Browne, K. D. (2001): "Three decades of child maltreatment research: Implications for the school years", *Trauma Violence and Abuse*, **2**(3), 215-239.
- Waters, E.; Wippman, J. eta Sroufe, A. (1979): "Attachment, positive affect, and competence in the peer group: Two studies in construct validation", *Child Development*, **50**, 821-829.
- Widom, C. S. (1989): "Child abuse, neglect, and adult behavior: Research design and findings on criminality, violence, and child abuse", *American Journal of Orthopsychiatry*, **59**(3), 355-367.

